

ՄԵՐ ՀՈՐԵԼՅԱՐՆԵՐԸ

ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՆՎԻՐՅԱԼԸ (Գևորգ Գյոդակյանի ծննդյան 90-ամյա հորեղյանի կապակցությամբ)

Լրացավ ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի երկարամյա փոխտնօրեն, երաժշտության բաժնի վարիչ, ՀԽՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Գևորգ Գյոդակյանի (1928-2015) ծննդյան 90-ամյակը:

Գևորգ Շմավոնի Գյոդակյանը ծնվել է 1928 թ. օգոստոսի 12-ին Լենինական (այժմ՝ Գյումրի) քաղաքում: Նույն թվականին ընտանիքով տեղափոխվում են Երևան: 1946-ին Գ. Գյոդակյանը ոսկե մեդալով ավարտում է Ֆ. Ձերժինսկու անվան միջնակարգ դպրոցը և Պ. Չայկովսկու անվան միջնակարգ դպրոցը: 1951 թ.

նա գերազանցությամբ ավարտում է Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի տեսական-կոմպոզիտորական (գիտական ղեկավար՝ պրոֆ. Գ. Տիգրանով), իսկ 1952 թ.՝ դաշնամուրային (պրոֆ. Գ. Սարաջյանի դասարան) բաժինները:

1953-1956 թթ. Գ. Գյոդակյանը սովորում է Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի ասպիրանտուրայում՝ ուսումնառությունն անցկացնելով Մոսկվայի Պ. Չայկովսկու անվան պետական կոնսերվատորիայում (տեսության ամբիոն, գիտական ղեկավար՝ պրոֆ. Բ. Յարուստովսկի): 1957-ին աշխատանքի է անցել ՀԽՍՀ ԳԱ արվեստների տեսության և պատմության սեկտորում (1958-ից՝ Արվեստի ինստիտուտ)՝ որպես կրտսեր գիտաշխատող: 1960-ին նշանակվում է ՀԽՍՀ ԳԱ արվեստի ինստիտուտի գիտական քարտուղար: Նույն թվականից մինչև կյանքի վերջը նա Արվեստի ինստիտուտի գիտխորհրդի անդամ էր:

Գ. Գյոդակյանը 1961 թ. պաշտպանում է դիսերտացիա՝ «Ռոմանոս Մե-

լիքյան: Կյանքը և ստեղծագործությունը» թեմայով և ստանում արվեստագիտության թեկնածուի գիտական աստիճան:

1965-2015 թթ., կես դար շարունակ, Գ. Գյոդակյանն Արվեստի ինստիտուտի Երաժշտության բաժնի վարիչն էր. հմուտ ղեկավար էր, և նրա շնորհիվ Արվեստի ինստիտուտի Երաժշտության բաժինը դարձավ Հայաստանի երաժշտագիտական գլխավոր կենտրոնը:

1979-2005 թթ. նա Արվեստի ինստիտուտի դիրեկտորի՝ գիտական գծով տեղակալն էր, 2005-2015 թթ.՝ տնօրենի խորհրդականը:

2007-ին պաշտպանելով «Հայ դասական երաժշտության ձևավորման ուղիները» ատենախոսությունը՝ ստանում է արվեստագիտության դոկտորի գիտական աստիճան: Ծանրակշիռ է գիտնականի վաստակը հայ երաժշտության պատմության և տեսության հարցերի ուսումնասիրության ասպարեզում:

Հայրենական երաժշտագիտության կարևոր հանգրվաններից են 1963 թ. հրատարակված՝ Գ. Գյոդակյանի «Ակնարկ հայ երաժշտության պատմության» ուսումնասիրությունը (համահեղինակներ՝ Ք. Կուշնարյան և Մ. Մուրադյան. Գ. Գյոդակյանը հեղինակել է Խորհրդահայ երաժշտության բաժինը), ինչպես նաև «Пути формирования армянской музыкальной классики» և «Էջեր հայ երաժշտության պատմությունից» հիմնարար մենագրությունները: Արժեքավոր են նաև Տիգրան Չուխաճյանի, Ալեքսանդր Սպենդիարյանի, Արամ Խաչատրյանի և հայ երաժշտության մյուս դասականների ստեղծագործությունների վերաբերյալ նրա գիտական ուսումնասիրությունները:

Նշանակալից է երաժշտագետի վաստակը չուխաճյանագիտության ասպարեզում: Հայ երաժշտական թատրոնի առաջնեկին՝ Տիգրան Չուխաճյանի «Արշակ Երկրորդ» օպերային են նվիրված Գ. Գյոդակյանի՝ 1971-ին հայերենով և ռուսերենով լույս տեսած՝ «Տիգրան Չուխաճյանը և «Արշակ Երկրորդ» օպերան» աշխատությունը, ինչպես նաև «Пути формирования армянской музыкальной классики» և «Էջեր հայ երաժշտության պատմությունից» գրքերի համապատասխան գլուխները: Անուրանալի է Գ. Գյոդակյանի բազմակողմանի ներդրումը կոմիտասագիտության անդաստանում: Դրա վկայությունն են, առաջին հերթին, նրա՝ «Комитас» (1969), «Կոմիտաս» (2000) և «Komitas» (2014) ուսումնասիրությունները:

Ծանրակշիռ է ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի ներդրումը Կոմիտասի ստեղծագործական ժառանգության ուսումնասիրության ասպարեզում, անուրանալի՝ Արվեստի ինստիտուտի գիտական անձնակազմի մի քանի սերունդների ներկայացուցիչների ավանդը կոմիտասագիտության կայացման ու զարգացման գործում: Նկատենք, որ կոմիտասագիտության զարգացման

մեջ Արվեստի ինստիտուտի երեք կարկառուն սյուններից մեկը, որոնք իրենց գիտական գործունեությամբ մեծապես առաջ մղեցին այն, Մաթևոս Մուրադյանի և Ռոբերտ Աթայանի կողքին հենց Գևորգ Գյոդակյանն էր: 1969-ին, Կոմիտասի ծննդյան 100-ամյակի առթիվ հրատարակվում է նրա «Комитас» մենագրությունը: 1969 թ. Պատմա-բանասիրական հանդեսի 4-րդ համարում տպագրվում է հոդվածաշար՝ նվիրված Կոմիտասին: «Կոմիտասը և համաշխարհային արվեստը» հոդվածում Գ. Գյոդակյանը գրում է. «Կոմիտասը ստեղծագործական ասպարեզ ելավ երաժշտական արվեստի համար դժվարին ժամանակներում, ավանդական շատ պատկերացումների հեղաբեկման շրջանում, երբ միշտ չէ, որ նորը առաջավորի հոմանիշ էր, իսկ նորի որոնումները հաճախ ձևական-ինքնաբավ բնույթ ունեին: Երաժշտական նյութի կազմակերպման կոմիտասյան նոր սկզբունքները առաջ եկան մի ձգտումից, որ նպատակ ուներ առավել խոր թափանցել ժողովրդական արվեստի, ժողովրդական երաժշտության էության մեջ և առավել լրիվ ու կատարյալ արտահայտել այն: Ինչպես ցույց տվեց պատմությունը, դա մեր ժամանակների երաժշտական արվեստի ճշմարիտ նորացման ամենագործուն ուղիներից մեկն էր»¹:

Կոմիտասագիտության նվաճումներից էր «Կոմիտասի ոճը և քսաներորդ դարի երաժշտությունը» հիմնարար հոդվածը, որը հեղինակը ավարտում է հետևյալ եզրակացությամբ. «Ակնառու են Կոմիտասի նորարարական սկզբունքները, որ բացահայտվում են ոչ միայն հայ ազգային երաժշտության շրջանակներում, այլև առավել լայն պլանով՝ համաշխարհային երաժշտական արվեստի զարգացման հեռանկարում: Կոմիտասը մեծ է, թերևս, ամենից առաջ այն բանով, որ սեփական՝ ազգային մշակույթի առավել հրատապ խնդիրների լուծումը կարողացավ բարձրացնել 20-րդ դարի ամբողջ երաժշտական արվեստի առջև ծառայած պրոբլեմների լուծման մակարդակին: Ընդ որում, նա ոչ միայն հենվում էր իր նախորդների և ժամանակակիցների փորձի ու նվաճումների վրա, այլև նրանց շարքում էր, ովքեր անմիջականորեն երաժշտական մտածողության որակապես նոր հիմքերն էին դնում»²:

Հետագայում կոմիտասյան ժառանգության ուսումնասիրությամբ գիտնականը զբաղվեց իր ողջ կյանքում³: Կոմիտասին նվիրված հայերեն, ռուսե-

¹ **Геодакян Г.** Комитас и мировое музыкальное искусство (Պատմա-բանասիրական հանդես, 1969, N 4, էջ 82):

² **Գյոդակյան Գ.**, Կոմիտասի ոճը և քսաներորդ դարի երաժշտությունը (Կոմիտասական, հ. 1, Ե., 1969, էջ 119-120):

³ Տե՛ս, օրինակ, **Գյոդակյան Գ.**, Տ. Կոմիտաս վարդապետ (Եշանավոր ճեմարանականներ, պր. Ա, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին, 2005, էջ 315-324), **նույնի՝** Հայ երաժշտու-

րեն և անգլերեն մենագրություններով և գիտական հոդվածներով Գ. Գյոդակյանը *Կոմիդրաս* երկույթը դուրս բերեց ազգային շրջանակից և դիտարկեց XX դ. համաշխարհային մշակույթի համատեքստում: Նշենք նաև, որ նրա ջանքերով և գիտական խմբագրությամբ հրատարակվեցին Կոմիտասի երկերի ժողովածուի ակադեմիական հրատարակության 7-14-րդ հատորները (1997-2006): Դա, հիրավի, ոչ միայն բացառիկ իրադարձություն է հայ ժողովրդի երաժրշտական կյանքում, այլև կարևոր ռազմավարական նշանակություն ունեցող համազգային նշանակալի երկույթ:

Մեծ է երաժշտագետի վաստակը հայկական ռոմանսի վարպետ Ռոմանոս Մելիքյանի ստեղծագործական գործունեության ուսումնասիրության բնագավառում: «Ռոմանոս Մելիքյան. կյանքը և ստեղծագործությունը» մենագրության մեջ հեղինակը, ուսումնասիրելով կոմպոզիտորի ստեղծագործությունները, հատուկ ուշադրություն է դարձրել ռոմանսի ժանրին, որտեղ առավելագույնս դրսևորվել է Ռ. Մելիքյանի տաղանդը: «Հայ երաժշտության ասպետի»՝ Ռ. Մելիքյանի ստեղծագործությունը շարունակելու էր մնալ Գ. Գյոդակյանի գիտական հետաքրքրությունների կենտրոնում: Հենց նա էր իր հետազոտություններում, անդրադառնալով կոմպոզիտորի հարմոնիկ լեզվին, բացահայտելու, որ «հարմոնիայի ասպարեզում Ռ. Մելիքյանի նորարարական նվաճումներն ունեցան բացառիկ նշանակություն և կարևոր դեր կատարեցին հայ պրոֆեսիոնալ երաժշտության ազգային ոճի կայացման գործում»⁴:

1977-ին Գ. Գյոդակյանի խմբագրությամբ լույս է տեսում կոմպոզիտորի «Հոդվածներ, նամակներ, հուշեր» ժողովածուն, որտեղ տեղ է գտել նաև երաժրշտագետի «Ռ. Մելիքյան՝ երաժշտական գործիչ և երգահան» հոդվածը: 2009-ին Գ. Գյոդակյանը կազմում և հրատարակում է Ռ. Մելիքյանի անտիպ ռոմանսներից մի քանիսը և պետերբուրգյան շրջանում գրված «Աշնան տողեր» վոկալ շարքը՝ կոմպոզիտորի լավագույն ստեղծագործություններից մեկը:

Էական է Գ. Գյոդակյանի վաստակը նաև խաչատրյանագիտության մեջ: Արամ Խաչատրյանի մահից (1 մայիսի, 1978) օրեր անց լույս տեսած «Սովետական արվեստ» հանդեսի (1978) առաջին ութ էջերը նվիրված էին մեծ կոմպոզիտորի հիշատակին: Այդ նյութերի շարքում իր ուրույն տեղն է գրավում Գ. Գյոդակյանի «Նոր աշխարհի շեփորահարը» հոդվածը:

թյան հանճարը, էջեր հայ երաժշտության պատմությունից, Ե., 2009, էջ 73-84, **նույնի՝** *Стиль Комитаса и музыка XX века (Пути формирования армянской музыкальной классики, Е., 2006, с. 96-129):*

⁴ **Геодакян Г.** Рыцарь армянской музыки (Пути формирования армянской музыкальной классики, с. 163).

Գ. Գյոդակյանի կազմած և խմբագրած (Ռաֆայել Ստեփանյանի հետ) “Արամ Խաչատրյան” հոդվածների ժողովածուն⁵, որի առաջին բաժնի (“Как я понимаю народность в музыке” և “Волнующие проблемы”) հոդվածներում ու ասույթներում արտացոլվում են երաժշտական արվեստի, արդի աշխարհում արվեստագետի տեղի ու դերի վերաբերյալ կոմպոզիտորի հայացքները⁶:

Ուշագրավ է Գևորգ Գյոդակյանի կարդացած՝ «Արամ Խաչատրյանը՝ սովետահայ կոմպոզիտորական դպրոցի հիմնադիր» թեմայով զեկուցումը ՀԽՍՀ ԳԱ նիստերի դահլիճում ՀԽՍՀ ԳԱ հասարակական գիտությունների բաժանմունքի, ՀԽՍՀ ԳԱ արվեստի ինստիտուտի և Հայաստանի կոմպոզիտորների միության կազմակերպած միացյալ գիտական նստաշրջանում (22.Մ. 1974), որը նվիրված էր կոմպոզիտորի ստեղծագործական ու գործունեությանը:

Խաչատրյանագիտության մեջ կարևոր հանգրվան դարձան Գ. Գյոդակյանի “Традиционное и новаторское в музыке А. Хачатуряна” և «Արամ Խաչատրյանը և XX դարի երաժշտությունը» հոդվածները: Քննության առնելով կոմպոզիտորի հարմոնիկ լեզվի առանձնահատկությունները՝ գիտնականը եզրակացնում է. «Արևելյան լադային կառուցվածքների ու քրոմատիկ տոնայնության միաձուլումը Ա. Խաչատրյանի ստեղծագործության մեջ գտնում է ինքնատիպ և զարմանալիորեն վառ մարմնավորում: Եվ միշտ այն հանդես է գալիս որպես օրգանական համադրություն, անքակտելի ամբողջություն, որտեղ մեղեդու արևելյան կերտվածքը բացահայտում է քրոմատիկ տոնայնությունը, և ինքն էլ բացահայտվում նրա միջոցով»⁷: Հավելենք, որ նրա անմիջական մասնակցությամբ են կազմակերպվել ՀԽՍՀ ԳԱ արվեստի ինստիտուտի՝ Ա. Խաչատրյանին նվիրված երկու գիտական նստաշրջանները (1974, 1984):

Գ. Գյոդակյանը հեղինակ է ավելի քան 150 գրքերի, մենագրությունների, գիտական հոդվածների, որոնք լույս են տեսել ինչպես Հայաստանի, այնպես էլ Ռուսաստանի Դաշնության, Վրաստանի, Ուզբեկստանի, Գերմանիայի գիտական ժողովածուներում և հանդեսներում: Նրա գրչին են պատկանում քննադատական-հրապարակախոսական բազմաթիվ հոդվածներ՝ նվիրված ժամանակակից երաժշտության խնդիրներին: Երաժշտագետը զեկուցումներով հանդես է եկել միջազգային և հանրապետական բազմաթիվ գիտաժողովներում:

⁵ Տե՛ս Խաչատրյան Արամ (сост. Геодакян Г., ред. Геодакян Г., Степанян Р.), 1972, 267 ст., 39 л. илл.:

⁶ Տե՛ս **Геодакян Г.** От составителя, Хачатурян Арам (сост. Геодакян Г., ред. Геодакян Г., Степанян Р.), Е., 1972, с. 6:

⁷ **Геодакян Г.** Традиционное и новаторское в музыке А. Хачатуряна (Пути формирования армянской музыкальной классики, с. 242).

Գ. Գյոդակյանը գիտական և գիտակազմակերպական արգասաբեր գործունեությունը հաջողությամբ համատեղել է հասարակական ակտիվ աշխատանքների հետ: 1959 թ. Հայաստանի կոմպոզիտորների միության անդամ էր, 1968-1995 թթ.՝ Հայաստանի կոմպոզիտորների միության վարչության անդամ, 1973-1991 թթ. վարել է ՀԿՄ վարչության՝ երաժշտագիտության գծով քարտուղարի պաշտոնը:

1979-1991 թթ. Գ. Գյոդակյանն ընտրվել է ԽՍՀՄ կոմպոզիտորների միության վարչության անդամ: Մինչ այդ՝ 1973-ին, արժանացել է ԽՍՀՄ կոմպոզիտորների միության «За лучшую музыкально-критическую статью в газетах и журналах 1972 года» մրցանակին: 2008-ին նրան շնորհվել են Համաշխարհային հայկական կոնգրեսի, Ռուսաստանի հայերի միության մրցանակները:

1988-2001 թթ. Գ. Գյոդակյանը եղել է «Լրաբեր հասարակական գիտությունների» հանդեսի, 1973-1989 թթ.՝ «Սովետական արվեստ» ամսագրի, 1995-ից՝ «Հայկական համառոտ հանրագիտարանի», 1998-ից՝ «Երաժշտական Հայաստան» հանդեսի խմբագրական խորհուրդների անդամ: 2000 թ. նա Հումանիզմի պրոբլեմների ակադեմիայի իսկական անդամ էր:

Իր գիտական ու գիտակազմակերպական արդյունաշատ գործունեության համար 2003-ին և 2013-ին Գ. Գյոդակյանը պարգևատրվել է ՀՀ ԳԱԱ վաստակագրով, իսկ 2005-ին՝ ՀՀ ԳԱԱ պատվոգրով:

Երաժշտագետը զբաղվել է նաև մանկավարժական գործունեությամբ, գիտական կադրեր պատրաստելով: 1973-ից նա դասավանդել է Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայում, 1977-ին նրան շնորհվել են դոցենտի, իսկ 1997-ին՝ պրոֆեսորի գիտական կոչումներ: Նրա գիտական ղեկավարությամբ ու խորհրդատվությամբ պաշտպանվել են մի շարք թեկնածուական և դոկտորական ատենախոսություններ: Երկար տարիներ Գ. Գյոդակյանը ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի արվեստագիտության գծով գիտական աստիճանաշնորհման 016 մասնագիտական խորհրդի անդամ էր:

Հայրենիքը բարձր է գնահատել Գ. Գյոդակյանի գիտական ու գիտակազմակերպական վաստակը: 1980-ին նրան շնորհվել է ՀԽՍՀ արվեստի վաստակավոր գործչի պատվավոր կոչում, 2009-ին պարգևատրվել է ՀՀ մշակույթի նախարարության Ոսկե մեդալով, 2011-ին՝ «Մովսես Խորենացի» մեդալով:

ԱՄԱՏՐՅԱՆ Ա.Գ.

Արվեստագիտության դոկտոր